

नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२३

(नेपाली संस्करण)

(२०७८ पुस १७ देखि २०७९ पुस १६ गतेसम्म अर्थात् सन् २०२२ भरिका मानव अधिकार
उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका तथ्य/तथ्याङ्कको सङ्कलन)

प्रधान सम्पादक

श्रीराम बजगाई

सम्पादक

गोविन्दप्रसाद त्रिपाठी
रमेशप्रसाद तिमल्सिना

आवरण/इन्फोग्राफिक्स

गीता माली

तथ्याङ्क प्रशोधन

अनुज के.सी.

मानव अधिकार र सामाजिक न्यायका निम्ति

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

नागार्जुन नपा-१०, स्यूचाटार

पत्र मञ्जुषा २७२६, काठमाडौं, नेपाल

फोन नं. ०१-५२१८७७०, फ्याक्स नं. ०१-५२१८२५१

e-mail: insec@insec.org.np

Web-site: www.insec.org.np; inseconline.org

नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२३

प्रकाशन मिति

२०७९, फागुन ७ गते

सङ्ख्या

२ हजार प्रति

प्रकाशक

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

सर्वाधिकार

इन्सेकमा सुरक्षित

(यस पुस्तकमा प्रकाशित सामग्री इन्सेकको स्रोत उल्लेख गरी पुनःमुद्रण गर्न सकिनेछ।)

फोटो

यस पुस्तकमा प्रकाशन गरिएका केही फोटोहरू अन्य स्रोतबाट पनि लिइएको छ ।

आईएसबीएन : ९७८-९९३७-९५७८-०-९

मुद्रक

ड्रिम ग्राफिक्स प्रेस
धापासी, काठमाडौं

विषय सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

भूमिका

परिच्छेदहरू

परिच्छेद १	समग्र मूल्याङ्कन	१
	चुनावमा अब यस्तो नहोस्	२५
परिच्छेद २	राज्य र मानव अधिकार	
	२.१ न्यायपालिका	२९
	२.२ कार्यपालिका	३७
	२.३ व्यवस्थापिका	४७
परिच्छेद ३	आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार	
	३.१ सन्थाल समुदायमा बालबालिकाको शिक्षाको अधिकार: सरोकार र चुनौती	५७
	३.२ मधेस प्रदेशमा बालिका शिक्षाको अवस्था	६१
	३.३ यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकहरूको अधिकार विश्लेषण	६७
	३.४ लुम्बिनी प्रदेशमा सार्वजनिक सरोकारका रिट निवेदन र कार्यान्वयनको अवस्था	७३
	३.५ हुम्लामा खाद्य सुरक्षाको प्रश्न: खाद्यान्न उत्पादन र उपभोगमा आएको परिवर्तन	७९
	३.६ यासांगुम्बाका कारण हुने बसाइसराइले बालबालिकामा पारेको असर	८३

अनुसूचीहरू

अनुसूची १	सन् २०२२ र मानव अधिकार उल्लङ्घनका तथ्यहरू	
	१. प्रदेश १	८९
	२. मधेस प्रदेश	१४७
	३. बागमती प्रदेश	१८५
	४. गण्डकी प्रदेश	२३७
	५. लुम्बिनी प्रदेश	२७३
	६. कर्णाली प्रदेश	३१९
	७. सुदूरपश्चिम प्रदेश	३५१
अनुसूची २	मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका तथ्याङ्क २०२२	३८९
अनुसूची ३	सन् २०२२ को मानव अधिकार अवस्थाबारे राजनीतिक दलका धारणा	३९९
अनुसूची ४	सन् २०२२ को मानव अधिकार अवस्थाबारे विभिन्न क्षेत्रको धारणा	४०३
अनुसूची ५	नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक बारे प्रदेश सरकारका धारणा	४१५
अनुसूची ६	क्रिया/प्रतिक्रिया	४१९
अनुसूची ७	नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२३ तयारीका क्रममा संलग्न व्यक्तिहरू	४४३

हार्दिक आभार

नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२३

तयार गर्ने क्रममा हामीलाई सहयोग गर्ने

नर्वेजियन दूतावास

ब्रेड फर द वर्ल्ड (BFTW)

डीसीए (DCA)

इन्सेकका जिल्ला प्रतिनिधिहरू

राजनीतिक दलहरू

मानव अधिकार तथा अन्य आयोगहरू

नेपाल सरकारका मन्त्रालयहरू

प्रदेश सरकारहरू

सुरक्षा निकाय

पेसागत सङ्घसंस्थाहरू

तथा

अन्य सबैप्रति आभारी छौं।

जिल्लागत विषय सूची

प्रदेश १

१.१ ताप्लेजुङ	५१
१.२ सङ्खुवासभा	५४
१.३ सोलुखुम्बु	५८
१.४ ओखलढुङ्गा	१०१
१.५ खोटाङ	१०४
१.६ भोजपुर	१०७
१.७ धनकुटा	१११
१.८ तेह्रथुम	११५
१.९ पाँचथर	११८
१.१० इलाम	१२२
१.११ भ्जापा	१२५
१.१२ मोरङ	१२९
१.१३ सुनसरी	१३६
१.१४ उदयपुर	१४१

मधेश प्रदेश

२.१ सप्तरी	१४५
२.२ सिरहा	१५४
२.३ धनुषा	१५८
२.४ महोत्तरी	१६३
२.५ सर्लाही	१६८
२.६ रौतहट	१७२
२.७ बारा	१७६
२.८ पर्सा	१८०

बागमती प्रदेश

३.१ दोलखा	१८७
३.२ सिन्धुपाल्चोक	१९०
३.३ रसुवा	१९४
३.४ धादिङ	१९७
३.५ नुवाकोट	२००
३.६ काठमाडौँ	२०३
३.७ भक्तपुर	२१२
३.८ ललितपुर	२१६
३.९ काभ्रेपलाञ्चोक	२१९
३.१० रामेछाप	२२२
३.११ सिन्धुली	२२६
३.१२ मकवानपुर	२२९
३.१३ चितवन	२३३

गण्डकी प्रदेश

४.१ गोरखा	२३५
४.२ मनाङ	२४३
४.३ मुस्ताङ	२४५
४.४ म्याग्दी	२४७
४.५ कास्की	२४९
४.६ लमजुङ	२५२
४.७ तनहुँ	२५५
४.८ नवलपरासी पूर्व	२५९
४.९ स्याङ्जा	२६२
४.१० पर्वत	२६५
४.११ बागलुङ	२६८

लुम्बिनी प्रदेश

५.१ रूकुम पूर्व	२७५
५.२ रोल्पा	२७७
५.३ प्युठान	२८०
५.४ गुल्मी	२८३
५.५ अर्घाखाँची	२८६
५.६ पाल्पा	२८९
५.७ नवलपरासी पश्चिम	२९२
५.८ रूपन्देही	२९५
५.९ कपिलवस्तु	३००
५.१० दाङ	३०४
५.११ बाँके	३०९
५.१२ बर्दिया	३१५

कर्णाली प्रदेश

६.१ डोल्पा	३२१
६.२ मुगु	३२३
६.३ हुम्ला	३२६
६.४ जुम्ला	३२९
६.५ कालीकोट	३३२
६.६ दैलेख	३३५
६.७ जाजरकोट	३३८
६.८ रूकुम पश्चिम	३४१
६.९ सल्यान	३४४
६.१० सुर्खेत	३४७

सुदूरपश्चिम प्रदेश

७.१ बाजुरा	३५३
७.२ बझाङ	३५९
७.३ दार्चुला	३६२
७.४ बैतडी	३६६
७.५ डडेल्धुरा	३७०
७.६ डोटी	३७२
७.७ अछाम	३७५
७.८ कैलाली	३८०
७.९ कञ्चनपुर	३८४

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) सन् १९८८ देखि मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायका लागि कार्यरत छ। सात प्रदेश कार्यालय तथा ७७ जिल्लाका प्रतिनिधिहरू मार्फत् इन्सेकका नियमित कार्यक्रम तथा परियोजनाहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाहरूलाई अध्ययन/अनुगमन गर्नका लागि यसले देशका सतहत्तरै जिल्लामा प्रतिनिधिहरूको व्यवस्था गरेको छ।

सल्लाहकार समिति

संस्थापक अध्यक्ष

सुशील प्याकुरेल

पूर्व अध्यक्ष

डा. शिव शर्मा

सुबोधराज प्याकुरेल

निवर्तमान अध्यक्ष

डा. इन्दिरा श्रेष्ठ

आजीवन सदस्य

नजीर मियाँ

कार्यकारी निर्देशक तथा निम्नलिखित कार्यक्रमहरूमार्फत इन्सेकको दैनन्दिन कार्य सञ्चालन गरिन्छ।

मानव अधिकार प्रलेख तथा पैरवी कार्यक्रम

इन्सेकले आफ्नो स्थापनाकालदेखि मानव अधिकार अनुगमन, अभिलेख, प्रसार तथा पैरवी गर्ने क्रियाकलापहरूमार्फत मानव अधिकारको संरक्षण तथा संबर्द्धनको कार्य गर्दै आएको छ। मानव अधिकार अवस्थाको समग्र अभिलेखको खाँचो भएकाले वर्ष पुस्तकलगायतका अवधारणालाई सन् १९९२ देखि सुरुआत गरिएको हो। नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक, इन्सेक अनलाइन, स्थितिसूचक, प्राचीलगायत विषयगत प्रतिवेदनहरू इन्सेक जिल्ला प्रतिनिधिलगायतको स्रोतबाट प्राप्त तथ्यको आधारमा प्रकाशित गरिँदै आएको छ। तथ्य, तथ्याङ्क विश्लेषण र अवस्था अनुगमनको आधारमा तयार गरिएका प्रतिवेदनहरू मानव अधिकार संरक्षण र संबर्द्धनको पैरवी गर्ने कार्यको सहयोगी सामग्रीको रूपमा प्रयोग गर्ने गरिएको छ। इन्सेकले गरेका प्रलेख र पैरवीको कार्यले मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटना न्यूनीकरण गराउन र मानव अधिकार संरक्षणको नीतिगत तथा कानुनी संरचनामा सुधार आउने अपेक्षा गरिएको छ। नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चमार्फत गरेका प्रतिबद्धता, सन्धि र महासन्धिमा हस्ताक्षर गरी जनाएको ऐक्यबद्धता र नेपालको संविधानले निर्दिष्ट गरेको मानव अधिकारका मूल्य र मान्यताहरूलाई इन्सेकले प्रलेख तथा पैरवीमार्फत थप सुदृढ गराउन भूमिका खेल्नेछ।

२०७८ पुस २० गते
सम्पन्न साधारण सभाले
तीन वर्षका लागि चयन
गरेको कार्यसमिति

मानव अधिकार शिक्षा कार्यक्रम

यस कार्यक्रमअन्तर्गत इन्सेकले स्थानीय मानव अधिकार संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा मानव अधिकार शिक्षाको प्रचार प्रसार गरिँदै आएको छ। सचेतनामार्फत ग्रामीण क्षेत्रमा जागरण फैलाउन यस कार्यक्रममार्फत मानव अधिकारसम्बन्धी तालिम, समूह परिचालन, सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा छलफल कार्यक्रम सञ्चालन गरिँदै आएको छ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत मानव अधिकारसम्बन्धी पुस्तक तथा तालिम सामग्री पनि प्रकाशन तथा वितरण हुँदै आएको छ। त्यसैगरी विभिन्न सरकारी विद्यालयहरूमा बाल अधिकार सचेतना समूह गठन गरी बाल अधिकारको विषयमा सचेतना तथा बालबालिकाको व्यक्तित्व विकाससम्बन्धी क्रियाकलापहरू यस कार्यक्रमअन्तर्गत सञ्चालन भइरहेका छन्। साथै समसामयिक मानव अधिकारका विषयवस्तुहरूलाई साप्ताहिक रूपमा रेडियो कार्यक्रम उत्पादन गरी रेडियोबाट प्रसारण गरिँदै आएको छ।

अध्यक्ष

डा. कुन्दन अर्याल

महासचिव

रघुनाथ अधिकारी

कोषाध्यक्ष

गीता बराल

सदस्यहरू

ज्योति बानिया

लता प्याकुरेल

नरनाथ लुईटेल

रुद्रबहादुर चर्मकार

व्यवस्थापन कार्यक्रम

यस कार्यक्रम अन्तर्गत इन्सेकको सम्पूर्ण प्रशासन तथा अर्थ व्यवस्थापन पर्दछ। यस कार्यक्रमले मानव संशासन व्यवस्थापन अन्तर्गत कर्मचारीको वृत्ति विकासका सम्बन्धमा पनि काम गर्दै आएको छ। इन्सेकको संस्थागत योजना, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने काम पनि यस विभाग अन्तर्गत हुँदै आएको छ। इन्सेकको वार्षिक प्रतिवेदन जस्ता नियमित प्रकाशनको व्यवस्थापन पनि यही कार्यक्रम अन्तर्गत हुँदै आएको छ। संस्थाको सूचना व्यवस्थापन गर्ने कार्य अन्तर्गत पुस्तकालय तथा सूचना प्रविधिसम्बन्धी शाखाहरू पनि यस कार्यक्रम अन्तर्गत रहेका छन्।

इन्सेक कार्यालयहरू :

- प्रदेश १ कार्यालय, विराटनगर महानगरपालिका-११, जनपथ टोल, मोरङ, फोन नं. ०२१-४७१०२५, ४७११२७
- मधेश प्रदेश कार्यालय, जनकपुरधाम उपमहानगरपालिका-४, पिडरिया माइस्थान, धनुषा, फोन नं. ०४१-५९११८४
- बागमती प्रदेश कार्यालय, हेटौँडा उपमहानगरपालिका-२ सङ्गमचोक, मकवानपुर, फोन नं. ०५७-५९०५५२
- गण्डकी प्रदेश कार्यालय, पोखरा महानगरपालिका-८, ज्ञानकुञ्ज मार्ग, कास्की, फोन नं. ०६१-५३३३६६
- लुम्बिनी प्रदेश कार्यालय, नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका-१२, एसओएस मार्ग, बाँके, फोन नं. ०८१-४९५३४३
- कर्णाली प्रदेश कार्यालय, वीरेन्द्रनगर नगरपालिका-७, इत्राम, सुर्खेत, फोन नं. ०८३-५२१४८९
- सुदूरपश्चिम प्रदेश कार्यालय, धनगढी उपमहानगरपालिका-४, उत्तरबेहडी, कैलाली, फोन नं. ०९१-५२२५७६, ५२१४४६